

ja hingeldas ning ahmis salaja õhku minu toas; tundsin seda, kui ta tormas rõdule, nagu tahaks ta alla karata, aga ometi ei teinud ta seda; tundsin seda ikka enam ja enam kogu aja, kus ta jäi välja, olles seal nõrgalt valgustatud musta õõ tagapõhjal, nagu seisaks ta sünge ja lootusetu mere rannal.

„Äkiline raske mürin pani mu pead tõstma. Müra näis kaugemale veerevat ja järsku langes hele lõikav helk õõ pimedale põsele. Kestev ja pimestav virvendus näis vältavat arvamata pika aja. Kõuekõmin kasvatas, kuna mina samal ajal nägin Jimi seisvat selgena ja mustana ning kindlana valgusmere rannal. Silmapilguks suurimale helendusele järgnes tagasikarandud pilkane pimedus ühes kõvima raksatusega ja Jim kadus minu pimestatud silmist nii täiesti, et oleks võinud teda arvata olevat paisatud aatomeiks. Kostis tormiline ohe, metsikud käed näisid kiskuvat põõsaid ja raputavat puulatvu meie all, paugutavat uksi, murdvat aknaklaase kogu hoone esiküljel. Ta astus sisse ja sulges ukse enese järel ning leidis mu ikka veel laua ääres kummardumas: minu äkiline kartus, et mis ta küll mulle ütleb, oli väga suur ja võrdus peaaegu hirmuga. „Kas võiksin saada sigareti?“ küsis ta. Tõukasin karp, ilma et oleksin tõstnud pead. „Ma vajan — vajan tubakat,“ kogeles ta. Tundsin äärmist kergendust. „Silmapilk,“ urisesin ma heal meelel. Ta astus mõne sammu siia ja sinna. „See on möödas,“ kuulsin ta lausuvat. Üksik kaugel kõueraksatus kostis merelt nagu hädasignaali. „Monsoon tuleb sel aastal aegsasti,“ tähendas ta vestetoonis kuski minu selja taga. See julgustas mind ümber pöörduma, mida tegin kohe, niipea kui olin lõpetanud aadressikirjutamise viimasele ümbrikule. Tema suitsetas ahnasti keset tuba ja kuigi ta kuulis minu liigutust, jäi ta veel natukeseks ajaks seisma, selg minu poole.

„Nii siis — olen ilusasti läbi,“ ütles ta, pöördudes kannal ringi. „Pisut on tasutud — mitte palju.

Huvitav, mis nüüd tuleb.“ Tema nägu ei avaldanud vähimatki meeleliigutust, ta paistis ainult veidi tumedamana ja pondununa, nagu hoiaks ta hinge kinni. Näis, nagu naerataks ta vastu tahtmist ja kuna mina teda tummalt vaatlesin, jätkas tema: „Täna teid — siiski — teie tuba — ütlemata mõnus — mehele — kel nina norus.“ . . . Vihm pladises ja kahises aias; üks veetoru (tal pidi küll auk sees olema) parodeeris akna taga valju nuttu ühes naljaka nuutsumise ja luksuva hädaldamisega, mida katkestasid järsud, kramplikud vaikused. . . „Ulualune,“ pomises ta ja peatus.

„Kahvatu välgujuga sähvas läbi musta aknaraamistikku ja kustus ilma mürinata. Mõtlesin parajasti, kuidas oleks küll kõige parem temale läheneda (ma ei tahtnud, et mind jällegi eemale tõugataks), kui tema äkki vähekese naeris. „Nüüd mitte parem kui hulgas“ . . . sigaretiots suitses tal sõrmede vahel . . . „ilma ainsa — ainsa,“ ta lausus pikkamisi; „ja ometi. . .“ Ta peatus; vihm valas kahekordse jõuga. „Millalgi peab ometi tabama mõne juhuse, mis toob kõik tagasi. Peab!“ sosistas ta selgesti, vahtides minu saabastele.

„Ma ei teadnud, mida ta nii väga soovis tagasi saada ja mille puudumist ta nii hirmsasti tundis. See oli ehk midagi nii suurt, et võimata öelda. Tükk eeslinahka Chesteri sõnade järgi. . . Ta tõstis silmad uurivalt minule. „Võib olla. Kui elu on küllalt pikk,“ pomisesin läbi hammaste ülekohtuse vaenlikkusega. „Ärge selle pääle liialt lootke.“

„Issand! ma tunnen, nagu ei suudaks enam miski mulle midagi teha,“ ütles ta sünge veendumusega toonis. „Kui see asi ei suutnud mind jalust rabada, siis pole vähimatki kartust, et ei jätkuks aega — väljaronimiseks, ja. . .“ Ta vaatas ülespoole.

„Mind tabas mõte, et just temataolistest korjub see kodutute ja hulkurite suur malev, mis sammub

allapoole, alla kogu Maakera solgitorudesse. Niipea kui ta lahkub minu toast, sellest „ulualusest“, astub ta nende ridadesse ja algab oma teekonda põhjatu kuristiku poole. Minul vähemalt polnud illusioone; kuid just mina olin see, kes silmapilgu tagasi oli nii veendunud sõna võimus, aga nüüd kartsin rääkida, nagu kardab inimene astuda libedal pinnal, mille võiks jalge alt kaotada. Alles siis, kui katsume teotseda teiste inimeste sisemiste hädadega, märkame, kui arusaamatud, kõikuvad ja udused on need olevused, kes jagavad meiega tähtede sära ja päikese soojust. Tundub, nagu oleks üksildus karm ja paratamatu olemise tingimus; liha ja vere ümbrik, millesse kiinduvad meie silmad, sulab käe väljasirutamisel ja järele jääb ainult tujukas, lohutamatu ja käest libisev vaim, mida ei taba ükski silm ja mida ei haara ükski käsi. Kartus teda kaotada sundis mind vaikima, sest äkki valdas mind mõõtmatu jõuga mõte, et kui mina lasen ta lipsata pimedusse, siis seda ei andestaks ma endale kunagi.

„Nii siis — veelkord tänu. Teie olite — ee — ebaharilikult — tõepoolest pole ainustki sõna, et . . . Ebaharilikult! Ma ei tea miks. Kardan, ma pole nii tänulik, nagu oleksin olnud siis, kui kogu see asi poleks nii jõhkralt mulle kaela langenud. Sest lõpuks . . . teie, teie ise. . .“ Ta kogeles.

„Võimalik,“ ütlesin vahele. Tema kortsutas kulmu.

„Ükskõik, inimene on vastutav.“ Ta vahtis mind kullina.

„Ka see on õige,“ ütlesin mina.

„Noh. Sellega olen lõpul ja ma ei lase seda kellelki endale näkku visata, ilma et — ilma et ta seda ei kahetseks.“ Ta tõmbas käe rusikasse.

„See olete juba teie ise,“ ütlesin naeratades — küllalt rõõmutult, jumala eest — kuid tema vaatas

mulle ähvardavalt otsa. „See on minu asi,“ ütles ta. Õle näo vilksatas tal asjatu, mööduva varjuna taltsutamatu kindlus. Järgmisel silmapilgul oli ta aga nagu ennegi armas, kallid poiss, kes millegagi hädas. Ta viskas sigareti minema. „Head päeva,“ ütles ta äkki kiirustades, nagu teeb seda inimene, kel tuleb meelde, et teda ootab pakiline töö; aga paari silmapilgu järele ei teinud ta ise veel vähimatki liigutust. Vihma valas ikka veel ühtesoodu kohiseva voona, mille katkestamatu masendav müha tõi meelde kokkulangevaid sildu, juuritud puid ja õõnistatud mägesid. Ükski inimene ei suutnud sellele määratule ja tormavale voolule vastu astuda, mis näis keereldes murdvat pimedasse vaikusesse, milles meie olime leidnud ebakindla ulualuse nagu mõnel saarel. Auklik toru kurises, kugistas, sülitas ja pladises õudse veidrusega, nagu ujuja, kes võitleb oma elu eest. „Sajab,“ vastasin talle. „ja mina. . .“ „Olgu vihm või päikesepaiste,“ alustas ta järsku, katkestas sõnad ja läks akna alla. „Täielik uputus,“ lausus ta natukese aja pärast: ta surus otsaesise vastu klaasi. „Ka on pime.“

„Jah, väga pime,“ ütlesin mina.

„Ta pöördus kannal ringi, läks üle toa ja avas koridori viiva ukse enne, kui mina jõudsin toolilt üles karata. „Oodake, ma tahtsin, et. . .“ „Ma ei või täna enam ühes teiega õhtust süüa,“ heitis ta mulle vastuseks, üks jalg toast juba väljas. „Mul pole vähimatki kavatsust teid selleks paluda,“ hüüdsin mina. Nüüd tõmbas ta jala tagasi, kuid peatus kaheldes ukسلävel. Ma ei kaotanud hetkegi, vaid palusin teda tõsiselt, mitte lollust teha, sisse tulla ja uks sulgeda.“

SEITSMETEISTKÜMNES PEATÜKK.

„LÖPUKS ometi ta tuli sisse, kuid ma usun, peasjalikult vihma mõjul: see kallas otse hävitava ägedusega alla, aga andis just meie rääkimise ajal pikkamisi järele. Jimi teguviis oli väga kaine ja rahulik, tema käitlus sõnakehva inimese oma, keda on vallanud mingi idee. Mina rääkisin tema ainelisest seisukorrast; sel oli ainukeseks eesmärgiks, teda päästa alandusest, laostusest ja meeleheitest, mis seal väljas valdab nii kergesti sõpradeta, kodutu inimese. Mina pakkusin talle oma abi, põhjendades seda mõistuslikult: ja igakord, kui vaatasin sinna mõttesse langenud pehmesse näkku, mis nii tõsine ja nooruslik, oli mul tundmus, et minust pole abi, vaid ennem olen takistuseks tema haavatud vaimu mingile salapärasele, seletamatule ja mõistmatule tungile.

„Ma arvan, teil on ometi kavatsus harilikul viisil süüa ja juua ning varju all magada,“ mäletan enda olevat öelnud ärritatult. „Teie ütlete, te ei taha seda raha puutada, mis teile kuulub.“ . . . Ta tegi liigutuse, mis seevõrra kui see temasuguste puhul võimalik, avaldas õudust. (*Patna* esiohvitserina oli tal saada kolme nädala ja viie päeva palk.) „Noh, see on liig vähe, kui et sel oleks tähendust, kuid mis hakkate homme peale? Kuhu teie lähete? Te peate ometi elama. . .“ „See pole peaasi,“ kostis ta vaevalt kuuldavalt. Ma ei võtnud seda kuuldavakski ja jätkasin oma väitlust tema minu poolt oletatava liialdatud tundlikkuse vastu. „Arvestades kõiki mõistetavaid põhjusi,“ lõpetasin, „peate teie laskma end aidata.“ „Teie ei suuda seda,“ ütles ta üsna lihtsalt ja pehmelt, süvenenuna mingisse mõttesse, mida aimasin nagu pimeduses läikivat veelompi, kuhu mul polnud lootust kunagi nii ligi pääseda, et tema sügavust mõõta. Ma silmitsesin tema hästikujunenud keha. „Igatahes,“ ütlesin, „võin aidata seda teie osa, mida ma näen.

Ma ei ütle, et ma teeksin rohkem.“ Ilma silmi minu poole tõstmata raputas ta kahtlevalt pead. Mu kõne muutus üsna soojaks. „Kuid seda ma suudan,“ kinnitasin mina. „Ma suudan isegi rohkem. Mina teengi rohkem. Ma usaldan teid. . .“ „Raha,“ algas tema. „Ausõna, teie olete väärt, et teid kuradile saata,“ karjusin mina, teeseldes viha. Tema kohmetus, naeratas ja mina ründasin edasi: „See pole üldse rahaküsimus. Teie olete liig pealiskaudne,“ ütlesin mina (ja samal ajal mõtlesin endamisi: Noh, nüüd on see sul käes! Võimalik, et ta lõpuks ongi seda). Vaadake siin seda kirja, mis ma tahan teile kaasa anda. Ma kirjutatan inimesele, kellelt ma kunagi mingit vastutulelikkust pole palunud, ja ma kirjutatan temale nõnda, nagu seda julgetakse teha ainult lähedaste sõprade suhtes. Ning mina võtan teie eest piiramatut vastutust endale. Seda ma teen. Ja kui te vaevaks võtate pisutki järele mõelda, mis see tähendab. . .“

„Ta tõstis oma pea. Vihm oli möödunud, ainult veetoru valas akna taga pisaraid oma veidra tilks, tilks, tilksiga. Toas oli sootuks vaikne; varjud koonduisid nurkadesse, põgenedes küünlatule eest, mis loitis sirgelt kui põueoda. Jimi näole ilmus natukese aja pärast pehme valgushelk, nagu oleks alanud juba hämarik.

„Issand!“ ta hingeldas. „See on teist õilis!“

„Oleks ta äkki mulle irvitades keelt näidanud, ka siis ma poleks end tundnud rohkem alandatuna. Mõtlesin endamisi: paras mulle roomava lipitsemise eest!... Tema silmad särasid mulle otseteed näkku, kuid ma mõistsin, see polnud pilkav sära. Äkki hakkas ta tegema järske liigutusi, nagu need puust mängukannid, mille käsi ja jalgu tõmmatakse nõorist. Tema käed viskusid üles ja langesid siis laksatades alla. Temast sai sootuks teine inimene. „Ja mina ei märganud seda,“ hüüdis ta, siis äkki hammustas ta oma

huult ja kortsutas kulmu. „Milline eesel mina küll olen olnud,“ ütles ta pikkamisi rõhutud toonil. . . „Te olete ju suurepärase!“ hüüdis ta surutud häälega. Ta haaras mul käest kinni, nagu oleks ta teda näinud alles esimest korda, ja laskis ta jällegi langeda. See on, mida mina — teie — mina. . .“ kogeles ta ja pöördus siis oma endisesse, võiks öelda jonnakasse tooni tagasi ning algas süngelt: „Ma oleksin tõbras, kui ma praegu. . .“ ta häääl näis katkevat. „Väga hea“ ütlesin mina. Olin peaaegu kohkunud sellest tundmuse valingust, millest tungis läbi imelik ülev meeleolu. Olin nii-öelda tõmmanud juhuslikult nõõrist — ma ei tundnud hästi mängukanni seadeldist. „Nüüd pean minema,“ ütles ta. „Issand! Teie aitasite mind. Ei suuda paigal püsida. Just see. . .“ Ta vaatas mulle segase imetlusega silma. „Just see. . .“

„Muidugi oli just see see õige asi. Kümme ühe vastu võib kihla vedada, et mina olin ta päästnud näljasuremast — sellest imelikust seisukorrast, mis peaaegu alati seltsib joomisega. See oli kõik. Selles asjas polnud mul vähimatki kahtlust, kuid temale otsa vaadates pidin ma küsima, milline oli küll see pettepilt, mis tõusis kolme viimase minuti jooksul nii silmanähtavalt tema kujutlusse? Ma olin talle peale sundinud abinõud, et tal oleks võimalik oma tõsiseid eluülesandeid lahendada viisakalt — muretseda endale süüa, juua ja harilikku peavarju, kuna samal ajal tema haavatud vaim hüples ja lehvitses kuski koopas, et surra rahu-likult jõuetusse, nagu oleks ta lind, kel teine tiib murtud. Seda olin ma temale andnud — sootuks tühise asja — aga ennäel — tema vastuvõtteviisi tõttu paisus see küünla tumedas valguses suureks, ebamääraseks, võib-olla hädaohtlikuks varjuks. „Ärge pange pahaks, et ma ei oska midagi kohast öelda,“ pahvatas ta. „Siin pole midagi öelda. Juba eile õõsel tegite mulle lõpmata palju head, mind kuulates, mõis-

tate. Ausõna, ma mõtlesin mitu korda, et pealuu pakatab mul. . .“ Ta süstis — sõna otseses mõttes süstis siia ja sinna, surus käed tasku, kiskus nad välja, viskas mütsi pähe. Mul polnud vähimatki aimu, et tema võiks olla nii elav. Ta oli nagu kuiv leht, mille tuulekeer vangistanud, kuna mind surus toolile salajane hirm, ebamäärane kahtluse koorem. Ta seisib kui puunott, nagu oleks mingi avastus rabanud ta liikumatuks. „Teie usaldasite mind,“ ütles ta kainelt. „Oh, jumala pärast, mu kallis poiss, jätke see!“ palusin, nagu oleks ta mind haavanud. „Väga hea. Ma pean suu nüüd ja edaspidi. Aga mõtlemist ei saa te ometi takistada. . . Sest pole midagi! . . . Ma tahan veel näidata. . .“ Ta läks kiirustavalt ukse juurde, peatus seal longus peaga ja tuli tagasi, astudes mõtlikult. „Ma mõtlesin alati, et kui oleks võimalik alata puhta tahvliga. . . Ja nüüd teie. . . teatud määral. . . jah. . . puhas tahvel.“ Ma kõigutasin kätt ja tema läks tagasi, ilma välja vaatamata; tema sammud surid suletud ukse taga kaugusse — julge mehe sammud, kes läheb vastu heledale päeva-valgusele.

„Mis aga puutub minusse, kui jäin sinna nii üksi oma küünlaga, siis tundsin end imelikult valgustamata. Ma polnud enam küllalt noor, et igal teekäänul vaadelda seda suurepärast, mis piirab meie tähtsusetuid samme igalpool, nii kurjas kui heas. Naeratasin mõeldes, et lõpuks oli meist kahest ometi tema see, kes kõndis valguses. Ja mul hakkas kurb. Puhas tahvel — ütles ta. Nagu poleks meie igäihe saatuse algsõna lõigatud kustumatute tähtedega kaljuseina.“

KAHEKSATEISTKÜMNES PEATÜKK.

„KUUS kuud hiljem mu sõber (küüniline vanapoolne poissmees, kel ekstsentriku kuulsus ja varanduseks riisiveski) kirjutas mulle ja minu sooja soovituse tagajärjel arvates, et mina tahaksin ehk Jimist midagi kuulda, kiitis pisut tema tublidust. See oli nähtavasti rahulikku ja teguvõimast laadi. „Kuna ma tänini pole suutnud oma tõugu isikute vastu rohkem tunda kui alistuvat sallivust, siis olen ikka elanud üksinda majas, mida võib ühele inimesele suureks pidada isegi siin kuumas ilmastikus. Mõni aeg tagasi võtsin ta enda juurde elama. Nagu näib, pole ma sellega astunud eksisammu.“ Seda kirja lugedes paistis mulle, et mu sõber on hakanud Jimi vastu tundma rohkem kui paljast sallivust — et on olemas juba tõsise meeldimuse algeid. Muidugi seletas ta põhjused teda iseloomustaval viisil. Esiteks — Jim säilitas sealse ilmastikus oma värskuse. Oleks ta tüdruk — kirjutas mu sõber — siis võiks öelda: ta õitseb — õitseb tagasihoidlikult — nagu mõni sinilill, mitte nagu need karjuvate värvidega soojamaa lilled. Ta on kuus nädalat juba majas olnud, aga pole veel kordagi katsunud teda seljale patsutada, öelda talle „vanapoiss“ või teha temast mõni esiaegne kivistis. Ka puuduvat tal noormehe lobisemishaugus. Ta olevat hea loomuga, tal polevat suurt midagi öelda ega olevat tema — jumalale tänu — milgi tingimusel tark — nõnda kirjutas mu sõber. Ometi näis, et Jimil jätkus küllalt aru oma peremehe nutikuse rahulikuks hindamiseks, kuna see tundis lõbu noormehe lapselikust meelest. „Tema peal on alles kaste ja sest saadik, kus mul tuli see hiilgav mõte, temale omas majas tuba anda ja teda oma lauda sööma võtta, tunnen end vähem närtsinuna. Mõnikord võtab ta endale pähe üle toa minna ei millekski muuks, kui aga et mulle ust avada; ja ma tunnen end inimsooga lähemas ühenduses, kui olen seda

olnud aastate kaupa. Naeruväärt, eks? Muidugi aiman ma, et on olemas midagi — mingi kole, väike väärtus — millest teie teate kõik — aga kuigi see oleks midagi hirmus inetut, ometi võiks seda temale, ma arvan, kuidagi andeks anda. Mina omapoolt kinnitan — ma ei suuda uskuda, et tema võiks süüdi olla milleski tõsisemas kui näppamises kustki viljapuuaiast. Või on see palju halvem? Võib-olla peaksite ehk mulle seda ütleva; kuid sellest on nii palju aega tagasi, kus meie mõlemad muutusime pühaks, nii et teie ehk enam ei mäletagi, et ka meie patustasime kunagi. Võib olla, et millalgi teilt seda küsin ja loodan, et teie siis vastate. Temalt endalt ei taha ma enne küsida, kui mul on asjast juba pisut aimu. Pealegi oleks see alles liig ruttu. Las ta avab mulle enne ukse pisut rohkem kordi. . .“ Nõnda mu sõber. Ma olin kolmekordselt rõõmus — Jimi käitumise, kirja tooni ja oma tarkuse pärast. Nähtavasti ma teadsin, mis tegin. Mul oli iseloomudest aimu ja muud selletaolist. Ja mis siis, kui sellest tuleks midagi ootamatut ja imelist? Samal õhtul, lamades laevalael toolil päikesepurje varjus (see oli Hong-Kongi sadamas), ma panin Jimi tarvis nurgakivi õhulossile.

„Ma tegin väikese sõidu põhja poole ja kui tulin tagasi, leidsin oma sõbra teise kirja mind ootamas. Selle ümbriku avasin esimesena. „Ei puudu ühtegi lusikat, niipalju kui mina tean,“ käis esimene rida; „pole küllalt huvitatud seda uurima. Tema on läinud, jättes söögiluale väikese vormliku vabanduse, mis on kas rumal või süd ametu. Arvatavasti mõlemad kokku — mulle on see ükskõik. Lubage teile öelda, et kui teil selliseid saladuslikke noormehe veel tagavaraks peaks olema, siis — minu poe ukseid on kinni — lõplikult ja igavesti. See on viimne pöörasus, milles ma süüdi. Aga ärge kujutlege, et mina sellepärast endale peavalu teen; ainult murutõnislased tunnevad temast kahju ja enda pärast luiskasin klubis midagi

usutavat.“ Viskasin kirja lauale ja hakkasin ülejäänud posti läbi vaatama, kuni nägin Jimi käekirja. Usute või ei? Üks võimalus saja tõenäolise hulgas! Kuid igatahes on ta see sajas juhus. *Patna* väike abimasinist oli enam-vähem lootusetus seisukorras silmapiirile ilmunud ja veskis ajutiselt koha saanud masinate järele valvamiseks. Ma ei suutnud selle väikese mehikese familjaarsust kannatada,“ kirjutas Jim kustki sadamalinna, mis seitsesada penikoormat sellest paigast lõuna pool, kus tal pidi olema nii soe pesa. „Praegu olen Egström & Blake'i laevavarustusäris nii-öelda jooksupoisiks, kui asjale õige nimi anda. Soovituseks andsin neile teie nime, mida nad muidugi tunnevad, ja kui teil oleks võimalik minu heaks paar sõna kirjutada, siis oleks see jäädav koht.“ Mina olin oma õhulossi varemete all purustatud, kuid muidugi ma kirjutasin, nagu soovitud. Enne aasta lõppu pidin sõidu sinnapoole tegema ja mul oli juhus teda näha.

„Tema oli ikka veel Egström & Blake'i juures ja meie kohtusime nõndanimetatud „saalis“, kuhu pääses äriruumist. Ta tuli parajasti kustki laevalt ja astus mulle vastu, pea maas, ette valmistatud tõrelemisele. „Mis on teil oma vabanduseks öelda?“ hakkasin kohe, kui olime andnud kätt. „Mis kirjutasin, ei midagi muud,“ ütles ta jonnakalt. „Hakkas see mees lobisema või mis?“ küsisin ma. Ta vaatas mulle piinliku naerusega otsa. „Oh eil Seda mitte. Tema tegi sellest saladuse meie kahe vahel. Igakord, kui läksin veskisse, tegi ta pagana saladusliku näo; ikka viipas ta mind aupaklikult, nagu tahaks ta öelda: „Meie teame, mis me teame.“ Pagana roomav ja familjaarne — ja muud sellesarnast.“ Ta laskus toolile ja vahtis oma jalgele. „Ühel päeval olime kahekesi üksinda ja see mees oli nii häbematu, et ütles: „Noh, mr. James“ — mind hüüti seal mr. James'iks, nagu oleksin ma majahärra poeg — „siin oleme jällegi üheskoos.

See siin on parem kui see vana laevalogu, eks ole?“... Kas polnud see hirmus, mis? Ma vaatasin talle otsa ja tema tegi targa näo ette. „Ärge kartke, sir,“ ütleb tema. „Mina tean, mis džentlmen on ja kuidas on džentlmeni tunded. Loodan, et jätate mu sellele kohale. Mul on niikuinii rasked ajad olnud sellest neetud *Patna* lärmist saadik.“ Issand! See oli kole. Ma ei tea, mis ma oleksin öelnud või teinud, kui ma samal silmapilgul poleks kuulnud mr. Denveri hüüdu koridorist. Oli hommikueine aeg ja me läksime üheskoos läbi hoovi ja aia elumajja. Tema hakkas mind heatahtlikult nokkima... Ma arvan, ma meeldisin temale...“

„Jim vaikis silmapilguks.

„Ma tean, et meeldisin talle. See tegigi asja nii raskeks. Selline suurepärase inimene! Sel hommikul poetas ta oma käe minu käsivarde... Ka oli tema minuga kodune.“ Ta pahvatas lühidalt naerma ja langetas lõua rinnale. „Ah! Kui ma ainult meelde tuletasin, kuidas see tilluke tõbras minuga rääkis,“ alustas ta äkki väriseval häälel, „siis ei suutnud ma iseennast taluda... Ma arvan, te teate...“ Ma nokutasin peaga... „Peaaegu nagu isa,“ karjus ta; tema hääle vaibus. „Ma oleksin pidanud talle tõtt rääkima. Ma ei suutnud lasta asja sinnamaale minna — mis teie arvate?“ „Noh?“ laususin mina natukese ootamise järele. „Ma eelistasin minna,“ ütles ta pikkamisi; „see asi olgu maetud.“

„Kuulsime, kuidas Blake kõrgendatud häälel Egströmiga poes tõreles. Nemad töötasid koos juba palju aastaid ja igapäev kaupluse uste avamisest kuni viimase minutini enne nende sulgemist oli kuulda, kuidas Blake, see väike siledate ja pigimustade juustega ning õnnetute, ümmarikkude silmadega mees, vahetpidamata tülitsetes oma kaaslasega, ise täis salvavat ja kurtvat viha. Selle alaliselt kestva tõrelemise kõma kuulus nagu kogu maja mööbli hulka; isegi võõrad jõudsid varsti sinnamaale, et nad ei pannud seda enam tähele või olgu siis, et tähendasid ainult: „Kui tüütu!“ tõusid äkki püsti ja

panid „saaliukse“ kinni. Egström ise, see tugevakondiline tüse skandinaavlane, kel kräbedad liigutused ja ilmatu suur valkjas põskhabe, jätkas oma inimeste juhtimist, kontrollides pakke, kirjutades arveid ja kirju püsti seistes äripuldi ees ja talitas selles sõnaraginas, just nagu oleks ta kurtumm. Vahetevahel laskis ta ainult kuuldavale tüdinud, kuid pealiskaudse „ššš“, mis ei avaldanud ja millest ei loodetudki mingit mõju. „Nemad on minu vastu siin väga viisakad,“ ütles Jim. „Blake on veidi matslik, kuid Egström on nagu kord ja kohus.“ Ta tõusis ruttu üles, astus mõõdetud sammul kolmejalgse pikksilma juurde, mis aknal, pööras ta sadama poole ja surus silma ligi. „See laev, mis hommikust saadik tuulepuudusel merel viibis, on tuule purjedesse saanud ja sõidab sadamasse,“ ütles ta alistunult. „Pean pardale minema.“ Andsime vaikides kätt ja tema pöördus, et minna. „Jim!“ hüüdsin mina. Ta vaatas ümber, käsi ukse käeraual. „Teie viskasite midagi väga õnnega sarnanevat minema.“ Ta tuli ukse juurest tagasi. „Selline suurepärase vanapoiss,“ lausub ta. „Aga kuis ma siis võisin? Kuis võisin ma?“ Tema huuled tuksatasid. „Siin pole see nõnda.“ „Oo! teie — teie —!“ hakkasin mina ja otsisin kohast sõna, aga enne kui märkasin, et pole olemas sõna, mis täidaks oma otstarvet, oli tema juba läinud. Väljast kostis Egströmi madal, lahke hää, mis ütles südamlikult: „See on Sarah W. Granger, Jimmy. Peate katsuma esimesena pardale pääseda; ja kohe peale seda kargas Blake'i hää vihase kakadu omana karjudes vahele: „Õelge kaptenile, et temal on posti meie juures. See tõmbab ta siia. Kas kuulete, mister Mis-te-nimi?“ Ja Jim vastas Egströmile, hääles midagi poisilikku: „Väga hea. Teen väikese võidusõidu.“ Ta näis oma kurvas elukutses lohutust otsivat purjetamises.

„Sel reisil ma teda enam ei näinud, kuid järgmisel (minu prahileping kestis kuus kuud) läksin jälle üles kauplusse. Juba kümne sammu peal uksest tabas mu

kõrv Blake'i riidlemist ja kui ma astusin sisse, heitis ta mulle äärmiselt õnnetu pilgu; Egström, üleni naerul, tuli mulle vastu ja sirutas oma kondise käe. „Rõõmustan teid nähes, kapten... Sst!... Mõtlesin isegi, et teie peaksite varsti jälle siin olema. Mis te ütlesite, mu härra?... Sst!... Oo! tema! Tema jättis meid maha. Tulge saali...“ Pärast ukse kinnilangemist muutus Blake'i pingutatud hää nõrgaks, nagu oleks ta mõni meelegeitlik kiruja kuski ürgmetsas... „Jättis meid suurde hätta. Käitles meid halvasti — ma pean ütleva...“ „Kuhu ta läks, kas teate seda?“ küsisin mina. „Ei! Pole mõtetki järele küsida,“ ütles Egström habetununa ja teenistusvalmina minu ees, käed kohmakalt kõrval ripakil ja peenike hõbedane kellakett madalalt tolknemas tema kortsutatud sinisel saržist vestil. „Temasugune mees ei lähe kuhugi eriti.“ Mina olin saadud teatest liig rabatud, kui et oleksin palunud selle ütluse kohta lähemat seletust, ja tema jätkas: „Tema lahkus — pidage — just sel päeval, kus üks aurik sõitis palveränduritega Punasest merest siia sisse, sest propeller oli oma kaks tiiba kaotanud. Kolm nädalat tagasi.“ „Kas ei räägitud siis midagi Patna asjast?“ küsisin mina, kartes kõige halvemat. Ta kargas üles ja vaatas mulle otsa, nagu oleksin mina mõni nõid. „Ja muidugi, jah! Kust teie seda teate? Mõned rääkisid sellest asjast. Oli siin paar kaptenit, Vanlo masinatehaste direktor sadamast, kaks-kolm teist ja mina. Jim oli ka siin, võileib ja klaas õlut ees; kui oleme ametis — mõistate, kapten — siis pole aega korralikuks hommiku-eineks. Tema seisis siin laua ääres ja sõi oma võileiba, meie teised kõik seisime pikksilma ümber, vahtides sissesõitvat aurikut; ja Vanlo direktor sattus rääkima Patna kaptenist — tema oli talle millalgi midagi parandanud — ja nõnda jutustas ta, milline vana logu olnud see Patna ja kui palju temaga raha kokku aetud. Ta tuletas meelde tema viimset reisi ja siis lõime meie kõik sekka. Üks ütles ühte, teine teist — mitte palju —

mida teie või iga teine oleks võinud öelda; ka naerdi selle juures. Sarah W. Granger'i kapten O'Brien — suur, käratsev kepiga vanamees — istus siinsamas tugitoolil ja kuulas, mis meie rääkisime, löi kepiga äkki vastu põrandat ja möirgas: „Kaabakad!..“ Pani meid kõiki võpatama. Vanlo direktor viipab meile ja küsib: „Mis on, kapten O'Brien?“ „Mis on, mis on?“ hakkas vanamees karjuma; „mis on teil siin naerda, te hindud? Naerda pole siin midagi. See on häbiks kogu inimsoole — just nõnda! Mina ei tahaks ühegagi neist meestest samas ruumis viibida. Ja muidugi, sir!“ Tema vaatas minule otsa ja ma pidin viisakuse pärast midagi ütleva. „Kaabakad,“ ütlen mina, „muidugi, kapten O'Brien. Ja mina isegi ei tahaks neid siin näha, nii et siin võite päris julge olla, kapten O'Brien. Soovite ehk midagi külma juua?“ „Pagan võtku teie jooki, Egström,“ ütleb tema vilkuvail silmil; „kui tahan juua, siis oskan seda öelda. Mina lähen minema. Siin haiseb praegu.“ Selle peale pahvatavad kõik naerma ja kõik lähuvad vanamehe järele välja. Ja siis, sir, see neetud Jim paneb lauale võileiva, mida hoidis käes, ja tuleb ümber laua minu juurde; laual seisis tal õlleklaas täiskallatuna. „Mina lähen ära,“ ütleb ta — just nõnda. „Pole ju veel pool kakski,“ ütlen mina; „tõmmake enne veel paar mahvi suitsu.“ Mina mõtlesin, et temal on aeg tööle minna. Kui mõistsin, mida tema mõtles teha, langesid mul käed kõrvale — nõnda! Iga päev pole sellist meest kustki võtta, te ju teate, sir; täieline saatan paadiga purjetamises; valmis ükskõik millise ilmaga penikoormate kaupa laevadele merele vastu sõitma. Mitugi korda juhtus, et mõni kapten veel kaua seisis selle mulje all ja meie juurde sisse astudes esimeseks karjus: „Teil on ju vesiseliks pöörane hullumeelne, Egström. Ma tahtsin katsuda päevavalgel poolte purjedega just sisse sõita, kui äkki lendab udust minu laevanina eest paat, poolenisti vee all, laineprintsmed ulatuvad üle masti, kaks hirmunud neegrit paadipõhjas

pikali, lõugav vanakuri ise tüüri! Hei! Hei! Laev ae! ae! Kapten! Hei! Hei! Egström & Blake'i mees esimesena teie jutul! Hei! Hei! Egström & Blake! Halloo! Hei! Auu! Neegritele hoop jalaga — purjenõõrid lahti — keset tormi-iili — pistab kui nool teine minema, uhuutades ja karjudes minule, et tõmbaksin purjed üles, tema tahtvat mu sisse juhtida — ennem saatan kui inimene. Kunagi oma elus pole ma näinud, et osataks paadiga nõnda ümber käia. Ega ta ometi purjus olnud — või oli ta? Selline vaikne, pehme kõnega poiss — punastub kui tüdruk laevale astudes...“ Kinnitan teile, kapten Marlow, kellelgi polnud lootust meiega võistelda võõraste laevade puhul, kui Jim oli meie eest väljas. Teised laevavarustajad suutsid ainult oma vanad tuttavad alal hoida ja...“

„Tundmused näisid Egströmi valdavat sootuks.

„Tõepoolest, sir, näis, nagu ei tähendaks see temale midagi, minna kas-või sada penikoormat välja merele vanas viisus, et näpata laev oma kaubamajale. Kui äri oleks olnud tema oma ja ta oleks tahtnud teda alles sisse töötada, ka siis poleks võinud ta rohkem teha. Ja nüüd — korraga — nõnda! Mõtlen endamisi: „Ohoo! Palgakõrgendus — selles on see krempel — eks ole? Väga hea,“ ütlen ma, „pole mõtet kogu sel jändamisel, Jimmy. Õelge ainult oma summa. Midagi, mil mõtet.“ Tema vaatab mulle otsa, nagu tahaks ta midagi alla kugistada, mis kurku kinni hakanud. „Ma ei või teie juurde jääda.“ „Mis pagana nali see siis on?“ küsisin mina. Tema raputas pead ja ma nägin ta silmist, et tema on sama hea kui juba läinud, sir. Nüüd võtsin ta käsile ja söimasin teda, kuni taevas löi mustaks. „Mille eest te põgenete?“ küsin mina. „Kes on teile liiga teinud? Mida te kardate? Teil pole roti arugi; nemad ei põgene healt laevalt. Kus loodate paremat paika? — teie niisuke ja teie naasuke.“ Tal hakkas sootuks halb, uskuge. „See äri ei mõtlegi põhja minna,“ ütlen mina. Ta kargas kõrgele üles.

„Elage hästi,“ ütleb ta ja nokutab mulle pead nagu mõni lord; „teie polegi eriti halb inimene, Egström. Kui te teaksite mu põhjust, siis ei tahaks te ise mind pidada.“ „See on kogu teie elus kõige häbematum vale,“ ütlen mina; „iseennast ometi tunnen.“ Ta ajas mu nii hulluks, et ma pidin naerma. „Kas te siis tõesti ei või enam senikski püsida, et oma õlleklaasi tühjaks juua, te veider põikpea?“ Ma ei tea, mis talle sisse läks; ta ei leidnud hästi ustki üles; midagi naljakat, ütlen ma, kapten. Õlle jõin mina ise. „Noh, kui teil on nii kibe, siis joon mina teie terviseks,“ ütlen mina; „ainult, pange tähele, mis ma teile ütlen: kui te sellest mängust kinni peate, siis leiate varsti, et kogu Maakera on teie kandmiseks liiga kitsas — see on kõik.“ Ta heitis mulle sünge pilgu ja tormas välja, nägu ees, mis võiks hirmutada väikesi lapsi.“

„Egström nohises kibedalt ja kammis kondiste sõrmedega oma üht helepruuni põskhabet. „Sest ajast peale pole me ainustki inimest leidnud, kes oleks midagi väärt. Ärised pole muud, kui aga ainult häda, häda, häda. Ja kus sattusite teie temaga kokku, kapten, kui seda küsida tohib?“

„Tema oli sel sõidul *Patna* esiohviteriks,“ ütlesin mina, sest ma tundsin, et olen kohustatud seletust andma. Silmapilguks jäi Egström üsna vaikseks, sõrmed habemekarvades, siis aga pahvatas: „Kel pagana on sellega tegemist?“ „Ma arvan, ei kellelgi,“ hakkasin mina . . . „Ja mis pagana loom on siis tema, et ta nõnda talitab?“ Ta toppis äkki oma pahema põskhabeme suhu ja jäi hämmastunult seisma. „Nojaa!“ hüüdis ta. „Ma ju ütlesin temale, et Maakera pole küllalt suur selliste hüpete tegemiseks.““

ÜHEKSATEISTKÜMNES PEATÜKK.

„NEED kaks lugu jutustasin teile pikemalt, et näidata tema teguviisi uutes elutingimustes. Oli veel hulk

teisi samasuguseid juhtumeid, igatahes rohkem, kui minu kahel käel sõrmi.

„Nemad kõik kandsid ühesuguselt kõrgemeelse mõttetuse pitserit, mis muutis nende tühisuse sügavaks ja liigutavaks. Oma igapäevane leib selleks minema visata, et käed vabaks saada võitluseks mingi viirastusega, võiks küll olla samm proosalist kangelaslikkust. Mõned on teinud seda juba enne teda (kuigi meie, kes oleme elanud, teame väga hästi, et mitte tagakiusatud hing, vaid näljane ihu loob põhjaläinu) ja inimesed, kes on igapäev söönud ning mõtlevad seda tulevikuski teha, laksutasid sellele kuulsale hullusele käsi. Tema oli tõepoolest õnnetu, sest kogu tema hoolimatu hulljulgus ei suutnud teda temale langevast varjust vabastada. Ikka kippus esile kahtlus tema julguses. Näib tõsi olevat, et sündinud asja tonti on võimata maha suruda. Temale võib vastu astuda või tema eest võib kõrvale hoiduda — ja mina olen paari inimest kohanud, kes oskasid läbi viie vaadata, kui lähenes neile nende tuttav viirastus. Jim nähtavasti polnud seda tõugu, kuid kunagi ei jõudnud mina otsusele, kas tema teguviis tähendas oma tondi eest põgenemist või temale vastu astumist.

„Ma pingutasin oma vaimusilma, kuid ma mõistsin ainult ühte: nagu igalpool meie tegudes, samuti olid ka siin vahede varjundid nii peened, et võimata midagi öelda. See võis olla põgenemine, kuid see võis olla ka teatud viisil võitlemine. Harilikule mõistusele sai Jim tuttavaks veereva kivina, sest see oli kogu asja veidram külg; mõne aja pärast ta oli oma rännangute piirkonnas (mille läbimõõt umbes kolm tuhat penikoorimat) hästi tuntud, isegi kurikuulus, samuti nagu mõni veider iseloom kuski maakonnas. Näites Bankokis, kus ta sai koha Vennaste Yucker'ite juurde, kes olid laevaomanikud ja ajasid äri teekpuuga, oli see peaaegu haledaljalakas, kuis ta päikese käes ümber kolades oma saladust hellitas, kuna samal ajal seda tunti isegi ülal jõe-

äärseis kolgasteski. Schomberg, keegi karune ja mehine elsaslane, kel taltsutamatu tung iga kohaliku skandaalse loo edasijutustamiseks ja kelle hotellis Jim elas, surus harilikult küünarnukid lauale ja laskis neile külalistele, kes tahtsid ühes kallimate jookidega ka teadmisi omandada, osaks saada ilustatud teisendi seal sündinud loost. „Ja pidage meeles, kenam poiss, keda kunagi võite kohata,“ kõlas harilikult tema suuremeelne lõpp; „tore mees.“ Et Jim Bankokis kuus kuud välja kannatas, siis räägib see väga selle juhusliku hulga kasuks, kes külastas Schombergi asutist. Ma panin tähele, et inimesed, ka vähivõõrad, kohtlesid teda nagu kena last. Tema kombes olid tagasihoidlikud, kuid sealjuures näis, et ükskõik kuhu ta ka läks, ikka võitis ta endale sõpru oma isikliku esinemise, oma juuste, silmade ja naeratusega. Pealegi polnud ta rumal. Kuulsin Siegmund Yuckerit (kes oli sünnilt šveitslane), seda vaikist olen-dit, keda piinas kõhunõrkus ja kes oli sedavõrt nõder, et iga sammu juures, mis ta astus, tema pea tegi veerand ringi, — kuulsin teda tunnustavalt ütlevat, et nii noore mehe kohta olevat tal „suur maht“, nagu oleks siin tegemist ainult kantmõõtudega. „Miks mitte teda sügavamale maa sisse saata?“ küsisin mina nõuandvalt. (Vennastel Yuckeritel olid sügaval maa sees kontsessioonid ja teekpuumetsad.) „Kui tal on mahtu, nagu ütlete, siis taipab ta oma tööd varsti. Ja kehalikult on ta väga kohane. Ka on tema tervis väga hea. „Ah! On suur asi siin maal, kui oled vaba kõhunõrkusest,“ ohkas vaene Yucker kadestavalt, heites salajase pilgu oma ruineeritud kõhu õhnsusse. Minu lahkudes trummeldas ta mõtlikult laual ja pomises: „*Es ist ein Idee. Es ist ein Idee.*“ Õnnetuseks just samal õhtul juhtus võõrastemajas piinlik lugu.

„Ma ei tea, kas Jimi peab selle eest laitma, kuid igatahes oli see väga kahetsemisväärne sündmus, kuuldes inetute kõrtsikakluste hulka. Vastaspooleks oli keegi kõõrdsilmaline taanlane, kelle nimekaardil seisis

tema vördjalise nime all kirjutatud: Siiami kuningliku laevastiku esimene leitnant. See mees oli piljardimängus käperdis, kuid ei armastanud kaotada. Ta oli palju joonud ja läks pärast kuuendat partiid sedavõrt häbematuks, et tegi Jimi kohta mõne pilkava märkuse. Suurem hulk polnud kuulnud, mis just öeldi, ja need üksikud, kes olid kuulnud, unustasid nähtavasti sõnadele jalamaid järgnenud koledatest tegudest saadud hirmuga täpsa mälestuse öeldust. Taanlasele oli suureks õnneks, et ta oskas ujuda, sest tuba avanes rõdule, mille all Menam voolas laialt ja mustalt. Paaditais hiinlasi, kes olid arvatavasti mõnel vargusretkel, tõmbasid Siiami kuninga ohvitseri veest välja, ja Jim ilmus kesköö paiku ilma kübarata minu laevale. „Toas näisid kõik teadvat,“ ütles ta, alles lõõtsutades võitlusest. Üldiselt põhimõtelt oli tal sellest juhtumist väga kahju, kuigi tal polnud „mingit valikut“, nagu ta end väljendas. Mis teda aga kõige rohkem vapustas, oli see, et ta leidis oma koorma loomuse olevat kõigile nii hästi teada, nagu oleks ta teda kogu selle aja kandnud oma õlgadel. Loomulikult ei võinud ta peale seda jääda enam siia. Teda mõisteti üldiselt hukka teostatud jõhkra vägivalda pärast, mis oli nii sobimatu temataolisele nii delikaatses seisukorras viibivale mehele; mõned kinnitavad, ta olnud sündmuse silmapilgul häbistavalt joobnud; teised arvustasid tema takti puudust. Isegi Schomberg oli väga vihane. Tema on väga kena noormees,“ ütles ta väideldes minule, „kuid ka leitnant on esimest sorti. Tema einetab igal ööl minu *table d'hôte*'il, nagu teate. Ja murtud on ka üks piljardikepp. Seda ei või ma lubada. Esimene asi täna hommikul oli, et läksin vabandustega leitnandi juurde, ja ma arvan, et mis puutub minusse, siis on kõik korras; kuid mõelge ometi, kapten, mis oleks, kui kõik laseksid sellise mängu lahti. Inimene oleks võinud ära uppuda! Ja siin ei saa ma ometi lähemale tänavale joosta ja uut piljardikeppi osta. Ma pean Euroopasse kirjutama. Ei, ei! Selline loo-

mus ei kõlbal . . .“ See lugu oli ta äärmiselt tundlikuks teinud.

„See oli tema kõige halvem lugu neil päevil, mil ta viibis — ütleme, paos. Ükski ei võinud seda rohkem kahetseda kui mina, sest kuigi teda meelde tuleta- tades öeldi: „Oh jaal tean, tema on siin kaugel palju ümber kolanud,“ ometi oli ta tänini jõudnud end hoida purustamise ja vigastamise eest. Ent see viimane asi tegi mu tõsiselt rahutuks, sest kui tema haruldane tundlikkus hakkas teda pikapeale kiskuma kõrtsikaklustesse, siis kaotas ta varsti oma rahuliku, kuigi tõreda narri nime ja omandas hariliku logeleja oma. Kõigele oma usaldusele vaatamata, mis mul oli tema vastu, pidin ma ometi tahes või tahtmata mõtlema, et sellisel juhul ni- mest kuni asja eneseni on ainult üks samm. Arvan, te mõistate, et sel korral ei võinud ma oma käsi temast puhtaks pesta. Ma viisin ta Bangkokist omal laeval ära ja meil oli kaunis pikk sõit. Hale oli vaadata, kuid ta iseendasse kokku tõmbus. Meremees, isegi lihtsa rei- sijana, tunneb laeva vastu huvi ja vaatleb ümbritsevat mereelu kas-või sama arvustava naudinguga, millega silmitseb maalija mõne teise tööd. Sõna otseses mõt- tes tema „asub laevalael“, kuid minu Jim puges ena- masti ikka alla, nagu sõidaks ta jänesena kaasa. Te- mast mõjus minussegi nii nakkavalt, et hoidusin rääki- mast elukutselisist asjust, mis oleks muidu olnud nii loomulik kahe meremehe vahel teekonna kestel. Ter- ved päevad meie ei vahetanud ainustki sõna; mul oli äärmiselt vastumeelt tema juuresolekul oma ohvitseri- dele käske anda. Sagedasti, kui olime üksinda laeva- lael või kajutis, me ei teadnud, kuhu panna oma silmad.

„Mina viisin ta De Jonghi juurde, nagu teate, ja olin küllalt rõõmus, et talle üldse paiga leidsin, olles siiski veendunud, et tema seisukord hakkas muutuma väljakannatamatuks. Ta oli kaotanud osa sellest paindu- vusest, mis oli talle tänini võimaldanud peale iga lan- gust tagasi karata oma endisele paigale. Ühel päeval

maandudes nägin teda seismas kail; vesi sadamas ja vabal merel moodustas ühise sileda tõusva pinna ja kaugemad ankrus laevad paistsid liikumatult hõljuvat taevas. Tema ootas oma paati, mida laaditi meie jalge ees toiduainetega varsti merele sõitva laeva tarvis. Peale tervitamist jäime vaikides kõrvu seisma. „Issand!“ hüü- dis ta äkki, „see on tappev töö!“

„Ta naeratas minule; pean tunnistama, harilikult sai ta ikka veel naeruga toime. Mina ei vastanud midagi. Teadsin väga hästi, oma sõnadega ta ei mõelnud oma tegelikku tööd; De Jonghi juures olid tal mõnusad päe- vad. Sellest hoolimata ma veendusin tema sõnadest kohe, et töö oli talle tappev. Ma ei vaadanud talle ot- sagi. „Tahaksite ehk selle ilmajao hoopis maha jätta, katsuda õnne Kalifornias või läänerannal?“ küsisin ma. „Ma vaataksin, mis saan selleks teha . . .“ Tema katkestas mu pisut põlglikult. „Mis vahe sellel oleks? . . .“ Ma veen- dusin kohe tema õiguses. See poleks loonud mingit vahet; ta ei vajanud hõlpsamat elu; arvasin tumedalt taipavat, mida ta vajas ja mida ta, sellisena nagu ta oli, ootas — midagi, mida polnud kerge määrleda — midagi juhuse või võimaluse taolist. Mina olin temale andnud palju võimalusi, kuid need olid ainult leiva teenimise võimalused. Aga mida siis inimene veel võib teha? Seisukord tundus lootusetuna ja mulle tulid meelde vaese Brierly sõnad: „Laske ta kahekümne jala süga- vusse maa alla pugeda ja seal seista.“ Parem ikkagi see, mõtlesin, kui maa peal oodata ilmvõimatut. Kuid isegi selles ei või inimene kindel olla. Sellepärast siis, enne- kui tema paat kolm aerupikkust kaist eemal oli, tulin mina juba otsusele, minna õhtul Stein'i arvamust kuulama.

„See Stein oli rikas ja lugupeetud kaupmees. Tema „kaubamajal“ (sest see oli ju kaubamaja, Stein & Co., ja oli olemas ka midagi ärikaaslase taolist, kes, nagu Stein ütles, „hoolitses Molukkade eest“) oli laialdane saartevaheline äritegevus ühes hulga kaubakontoriga, mis asutatud kõige sügavamaisse kolkaisse, et saadusi

kokku korjata. Mitte tema rikkus ja lugupeetavus polnud selleks põhjuseks, mis ajas mind temalt nõu küsima. Mina tahtsin oma raskused usaldada temale sellepärast, et tema oli usaldusväärsemad inimesi, keda ma kunagi tundnud. Lihtsa, väsimatu ja intelligentse heasüdamluse pehme valgus helkis tema pikal, habemetul näol. See oli sügavate allapoole jooksvate kortsudega ja kahvatu nagu inimesel, kes saatnud oma päevi mööda istudes — millisest olukorrast oli ta aga kaugel ära. Tema juuksed olid õhukesed ja üle pea kammitud tusedalt ja kõrgelt otsaesiselt. Jäi mulje, et ta pidi olema kahekümneselt peaaegu samasuguse välimusega olnud nagu praegu kuuekümneseltki. See oli õpetlase nägu; ainult silmakulmud — peaaegu valged, paksud ja kräsus — ühes otsustava terava pilguga nende alt ei seisnud hästi kooskõlas tema võiks-öelda õpetatud välimusega. Tema oli pikk ja painduv; tema pisut vimmas seisund ühes süütu naeratusega näol andis talle heatahtluse ilme teie sõnade kuulamiseks; tema pikad käsivarred ühes suurte kahvatute kätega tegid harvu, mõtlikke liigutusi, mis mõjusid tähendavalt ja selgitavalt. Mina kõnelen temast pikemalt, sest et ühes selle välimusega, millega liitus otsekohene ja heatahtlik loomus, see mees omas ka vaimse kartmatuse ja kehalise vahvuse, mida oleks võinud nimetada arutuks, kui ta mitte poleks tundunud keha loomuliku funktsioonina — nagu on seda näiteks hea seedimine — täiesti ebateadlikuna. Mõnikord öeldakse inimesest, tema hoidvat oma elu enda käes. Selline ütlus ei oleks temale hästi hakanud; oma elu algaastail idas mängis ta sellega palli. See kõik oli minevikus, kuid mina tundsin tema elulugu ja tema rikkuse allikaid. Tema oli ka päris väljapaistev looduseuurija, või õigemini, õpetatud koguja. Tema eriala olid putukad. Tema *Buprestidae*'de ja *Longicornus*'te korjandused — kõik putukad — koledad pisitillukesed peletised, mis isegi surnuina ja liikumatuina tundusid olevat kurjad, ja tema liblikatekogu oma elutute tiibade ilu ja

hõljumisega klaaside all kandis tema nime kuulsuse üle terve Maakera. Selle kaupmehe, seikleja ja varemalt ka ühe malai sultani nõuandja nimi (sultanist rääkides ütles ta ikka: „minu vaene Mohammed Bonso“) sai mõne külimitu surnud putukate tõttu kogu Euroopa õpetatud isikule tuttavaks, kel polnud vähimatki aimu ja kes kindlasti ei tahtnudki aimu saada tema elust ja iseloomust. Mina, kes ma teda tundsin, pidasin teda ülimal määral kohaseks vastu võtma minu avaldusi raskustest Jimiga kui ka minu endaga.“

KAHEKÜMNES PEATÜKK.

„ÕHTUL hilja astusin ta töötuppa, minnud läbi toreda, kuid tühja söögitoa, mis tumedasti valgustatud. Maja oli vaikne. Minu ees astus vanaldane inetu jaavalane-teenner, kes kandis midagi livreest taolist, mis koosnes valgest kuest ja kollasest sarongist¹⁾, ja kes peale seda, kui oli avanud minu ees ukse, hüüdis tasakesi: „Oo härral!“ ning astudes kõrvale kadus salapärasel viisil, nagu oleks ta olnud vaim, mis kehastunud silmapilguks ainult selle teenistuse täitmiseks. Stein pöördus ühes tooliga ümber ja kergitas samal silmapilgul ka oma prillid otsaesisele. Ta tervitas mind oma rahulikult ja humoorikal häälel. Ainult ühte tema toa nurka, nimelt sellesse, kus seisis kirjutuslaud, heitis heledat valgust varjuga varustatud lamp, kuna avara ruumi ülejäänud osa sulas koopana vormitusse pimedusse. Kitsad riiulid, mis täidetud tumedate ühte laadi ja värvi kastidega, seisis ümberringi piki seinu, mitte põrandast laeni, vaid musta vööna nelja jala laiuselt. Putukate katakombid. Ebakorrapäraste vahemaade kaupa oli üles riputatud puutahvlikesi. Valgus küündis ühele neist ja sõna *Coleoptera* hiilgas oma kuldtähtedega salapäraselt avara tumeduse kohal. Klaaskastid, milles seisis liblikatekogud, asetuisid kolmes reas

1) India kehakate.

peenejalgseil väikesil laudadel. Üks neist kastidest oli oma paigalt ära tõstetud ja seisis kirjutuslaual, mis oli üle külvatud pikerguste, peene käekirjaga täidetud pa-beriribadega.

„Nõnda näete mind — nõnda,“ ütles ta. Tema käsi asetseb kasti kohal, kus haruldaselt suur liblikas laiutas oma pronkstiibu, mille pikkus seitse tolli või enam ja mida läbistasid delikaatsed, helevalged joo-nekesed, kuna ääri ehtisid toredad kollased laigud. „Ainult üks selline eksemplar leidub teil Londonis ja ei kuski mujal. Oma väikesele sünnilinnale pärandan selle kogu. Midagi minust. Parima.“

„Ta kummardus toolil ettepoole ja vahtis tungivalt, lõug üle kasti serva. Mina seisin tema selja taga. „Imeline,“ sosistas ta ja näis unustavat minu olemasolu. Tema elulugu oli tähelepanuväärne. Ta oli sündinud Baieris ja oli kahekümnekaheaastase noormehena osa võtnud 1848. a. revolutsioonilisest liikumisest. Kuna ta oli raskesti kompromitteeritud, siis oskas ta kuidagi põgeneda ja leidis alguses ulualust kuski vaese vaba-riikliku kellassepa juures Triestis. Seal siirdus ta Tri-polisse, kaasas kandam odavaid kelli tänaval müütami-seks — kaugeltki mitte hiilgav algus, kuid see muutus peagi küllalt õnnelikuks, sest siin ta tutvus kellegi hol-landi ränduriga, kes väga kuulus, nagu arvan mäletavat, kuid kelle nime olen unustanud. See oli loodustead-lane, kes võttis noormehe oma abilisena kaasa idamaile. Nemad rändasid saartel üheskoos ja üksikult ümber ning korjasid aastat neli putukaid. Siis sõitis loodus-teadlane koju, kuna aga Stein, kel polnud kodu ole-maski, jäi kellegi vana ärimehe juurde Tselebesi sise-maale — kui Tselebesil üldse on olemas mingi sisemaa. See vana šotlane, ainus valge mees, kel tol ajal luba asuda maal, oli eesõigustatud sõber Wajo riikide pea-valitseja juures, kes oli naine. Sagedasti kuulsin Steini jutustavat, kuidas see vanamees, kelle teine külg ker-gelt halvatud, tutvustas teda pärismaalises hooviring-

konnas lühikest aega enne seda, kui uus halvatuslõök kutsus ta siit ilmast. Tema oli tüse mees, kel patriarhi habe ja mõjuv kuju. Ta astus nõupidamisruumi silmapilgul, mil kõik radžad, ilalakkujad ja pealikud olid koos ühes kuningannaga, kes oma paksu ja kort-sus näoga (väga vaba kõneviisiga, nagu Stein ütles) toetus patjadele kõrgel asemel baldahiini all. Vana-mees vedas oma jalga järel, lüües kepiga vastu põran-dat, võttis Steini käest kinni ja viis ta üles kuninganna aseme ette. „Vaadake, kuninganna, ja ka teie, radžad, see siin on minu poeg,“ hüüdis ta valju häälega. „Mina olen äri ajanud teie isadega, ja kui mina suren, ajab tema äri teiega ja teie poegadega.“

„Selle lihtsa formaalsusega päris Stein šotlase ees-õigustatud seisukorra ja kogu tema varanduse ühes kindlustatud majaga ainukese laevasõiduks kõlvulise jõe kaldal kogu maal. Varsti pärast seda suri vana kun-ninganna, kes oli oma kõneviisis nii vaba, ja maa muu-tus rahutuks paljude trooninõudlejate tülide tõttu. Stein ühines ühe noorema poja parteiga, selle omaga, kellest ta kolmkümmend aastat hiljem ei rääkinud muidu, kui nimetades teda oma „vaeseks Mohammed Bonsoks“. Nemad mõlemad sooritasid hulga kangelastegusid; neil olid imelised seiklused ja kord piirati terve kuu aega vana šotlase maja, kus sees istus ainult parkümmend meest terve maleva vastu. Arvan, et pärismaalased rää-givad sellest sõjast veel tänapäevgi. Samal ajal näib aga Stein olevat kinni püüdnud iga liblika, mis talle teele sattus. Pärast kaheksa-aastast sõda, rahuläbirää-kimisi, teeseldud rahu, äkilisi mässusid, leppimisi, ära-andmisi jne. ning just silmapilgul, mil rahu näis olevat jäädavalt jalule seatud, tapeti „vaene Mohammed Bonso“ tema oma kuningliku asukoha väravas hetkel, kui ta tuli kõige ülevamas tujus õnnestunud metskitse-jahilt. See sündmus muutis Steini seisukorra äärmiselt eba-kindlaks, aga võib-olla oleks ta jäänud paigale, kui ta poleks lühikest aega peale seda kaotanud Mohammedi

õde („minu kallis abikaasa printsess“, nagu ta armastas pühalikult öelda) ühes oma tütreaga — ema ja lapse korraga, kes surid kolme päeva jooksul mingi nakkava palaviku kätte. Tema lahkus maalt, mis oli muutunud talumatuks sellise raske saatuse tõttu. Nõnda lõppes tema elu esimene ja seiklusrikas pool. Mis järgnes, oli sedavõrt erinev, et kui poleks järele jäänud leinatundmust, siis oleks võinud pidada seda ajajärku paljaks unenäoks. Tal oli pisut raha; ta algas elu uuesti ja aastate jooksul omandas ta õige suure varanduse. Alguses rändas ta üsna palju saartel ümber, kuid aastad olid talle oma koormaga ligi hiilinud ja lõpuks lahkus ta harva oma ruumikast majast, mis seisis kilomeetrit kolm linnast väljas ja mida ümbritses avar aed ühes tallide, kontorite ja bambusonnidega, mis määratud tema teenritele ja alamaile, keda tal oli suur kari. Igal hommikul ta sõitis linna, kus tal oli kontor valgete ja hiina ametnikkudega. Temal oli väike kuunari laevastik ühes pärismaalise meeskonnaga ja ta ajas kohalikkude saadustega laialdast äri. Muidu elas ta üksiklasena, ilma et oleks sealjuures olnud inimpõlgur, teotse raamatute ja oma kogudega, klassifitseerides ja korraldades liike, vahetades kirju euroopa putukateadlastega ja koostades oma varanduste kirjeldavat nimes-tikku. Selline oli selle mehe elulugu, kellelt mina läksin Jimi asjus nõu küsima, ilma et mul oleks olnud erilisi lootusi. Juba lihtsalt tema arvamuse kuulaminegi oleks toonud kergendust. Ma olin küll kärsitu, kuid ma austasin intensiivset, peaaegu kirglikku süvenemist, millega ta vaatles liblikat, nagu võiks ta selle õrnade tiibade pronkshelgil, valgeil triipudel ja toredail laikudel näha muid asju — mingit kuju, mis hääbumatu, pannes hukkumisele samuti vastu nagu need kenad, elutud koedki, mis esitavad surmast puutumatu hiilgust.

„Imeline!“ kordas ta minule pilku heites. „Vaadake! Ilu — kuid see pole veel midagi — vaadake

ainult seda täpsust, kooskõla. Ja nii õrn! Ja nii tugev! Nii täppis! See on loodus — ilmatu suurte jõudude tasakaal. Iga täht on selline — ja iga rohulaju samuti — ja vägev kosmos oma täielikus tasakaalus loob selle. Ime; looduse — selle suure kunstniku — imeline meisterteos!“

„Kunagi ma pole veel kuulnud ühtegi putukateadlast nõnda rääkivat,“ tähendasin mina elavalt. „Meisterteos! Aga mis ütlete inimesest?“

„Inimene on hämmastav, kuid tema pole meisterteos,“ ütles tema, silmitsedes vahetpidamata klaaskasti. „Võib-olla oli kunstnik pisut arust ära. Eh? Mis te arvate? Mõnikord näib mulle, et inimene ilmus sinna, kus teda ei vajatud ja kus pole tema jaoks ruumi, sest kui see poleks nõnda, milleks tahab ta siis kogu ruumi endale? Milleks jookseb ta siin-seal ringi ja teeb nii suurt müra, rääkides tähtedest ja häirides rohulajusid?...“

„Ning püüdes liblikaid,“ laususin mina vahele.

„Tema naeratas, laskus toolil seljakile ja ajas jalad sirgu. „Istuge,“ ütles ta. „Ma tabasin selle haruldase eksemplari ise ühel ilusal hommikul. See oli suur elamus. Teie ei tea, mis tähendab kogujale selline haruldane eksemplar. Teie ei või seda teada.“

„Mina naeratasin mõnusalt oma kiigetoolil. Tema silmad näisid vaatavat teispool müüri, millel nad peatusid; ja ta jutustas, kuidas ühel ööl tuli käskjalg „vae-selt Mohammedilt“, kes nõudis tema, Steini, juuresolu „pealinnas“ — nagu tema seda nimetas —, mis seisis penikoormat üheksa, kümme eemal ja kuhu pääses ratsa üle viljeldud legendikkude ühes siin-seal kasvavate metsatukkadega. Varahommikul lahkus ta oma kindlustatud majast, kui oli suudelnud oma väikest Emmat ja võimu jätnud „printsessile“, oma abikaasale. Ta kirjeldas, kuis see tuli temaga kuni väravani, hoides kätt tema hobuse kaelal; „printsessil“ oli seljas valge jakk, kuldnoelad juustes ja üle pahema õla pruun nahkrihm ühes revolvriga. „Ta rääkis, nagu räägiks iga teinegi

naine," ütles ta, „käskides mind olla ettevaatlik ja kat-
suda enne pimedat tagasi jõuda, ning milline kuulma-
tus see olevat, et sõidan üksi. Meil olid sõjapäevad
ja maa ei olnud rahulik; minu inimesed panid para-
jasti akendele kuulikindlaid luuke ja laadisid püsse ning
naine palus tema pärast mitte muretseda. Tema kaits-
vat maja kõigi vastu, kuni mina jõuan tagasi. Ja mina
naersingi pisut lõbusasti. Mulle meeldis teda näha nii
tublina, noorena ja tugevana, sest ka mina olin siis
noor. Väraval haaras ta mu käe, pigistas seda tuge-
vasti ja taandus. Ma pidasin hobuse värava taga seni
paigal, kui kuulsin, et riivid lükati väravale ette. Üks
minu suuri vaenlasi, keegi suurtsugu mees — ka suur
kaabakas — kolas oma rühmaga ümbruskonnas ringi.
Ma kihutasin neli, viis penikoormat nelja. Öösel oli
sadanud vihma, kuid udu oli juba üles tõusnud — oli
tõusnud ja maapind oli puhas; see seisis naeratades
minu ees, nii värskena ja süütuna — nagu väike laps.
Äkki antakse kogupauk — vähemalt kakskümmend
pauku, nagu mulle näis. Kuulen oma kõrva ääres
kuule laulvat ja minu kübar kargab kuklasse. See oli
väike intriig, mõistate. Nad lasksid vaese Moham-
medi mu välja kutsuda ja seadsid ise lõksu üles.
Mõistan äkki kõik ja mõtlen — see vajab muidugi pisut
korraldamist. Mu hobu norskab, kargab ja jääb seisma,
mina langen pikkamisi ettepoole, peaga hobuselakale.
Hobu hakkab edasi minema ja teise silmaga näen üle
kaela väikest suitsu pahemal käel bambuspõõsa kohal.
Mõlgutlen... Aha! mu sõbrad, miks ei oodanud te
pisut kauem, enne kui lasksite? See pole teil veel
*gelungen*¹⁾. Oh ei! Ma sain parema käega tasa, tasa
oma revolvri pihku. Lõpuks polnud neid kaabakaid
rohkem kui seitse. Nemad kargavad rohu seest üles
ja pistavad jooksma, sarongid ülal, hõljutades odasid
peade kohal ja karjudes üksteisele — hobune tulevat

1) Õnnestunud.

kinni püüda, sest mina olevat surnud. Lasksin nad nii
ligi, nagu see üks siin ja siis põmm, põmm, põmm —
iga kord pihta. Veel annan paugu ühele selja tagant
järele, kuid see ei taba. Liig kaugel juba. Ja siis istun
üksi oma hobusel, maa puhtana ja naeratavana mu ees,
kolme mehe laibad minu ümber. Üks oli kõverasse
tõmbunud nagu koer, teine lamas selili, käsi silmil, nagu
kaitseks päikese vastu, kolmas mees tõmbab üsna pik-
kamisi oma jala kõverasse ja lööb ta siis järsku sirgeks.
Ma silmitsen teda sadulast hoolega, kuid ei midagi —
*bleibt ganz ruhig*¹⁾ — seisab paigal, nii. Ja kuna mina
talle näkku vahin, otsides seal veel elumärki, heljub
tema otsaesiselt kerge vari üle. See oli siin selle lib-
lika vari. Vaadake tema tiibade vormi. Sellised len-
davad kõrgele ja kärmesti. Tõstan silmad ja näen teda
eemale lipendavat. Mõtlen — On see võimalik?
Ja siis kaotan ta silmist. Tulin sadulast maha ja hak-
kasin pikkamisi edasi minema, viies hobust ratsutimeid-
pidi revolver laskevalmis käes, silmad pahemal ja pare-
mal, all ja ülal, igal pool! Lõpuks nägin liblikat kümne
jala kaugusel väikesel mustusehunnikul. Süda hakkas
mul kohe kiiremalt lööma. Lasksin hobuse vabaks,
hoidsin revolvri ühes käes ja teisega võtan oma pehme
kübara peast. Samm. Paigal. Veel samm. Patsti!
Käes! Kui tõusin üles, värisesin erutusest nagu haava-
leht, ja kui avasin need ilusad tiivad ja tegin kindlaks,
milline haruldane täiuslik eksemplar oli mul peos, hak-
kas mu pea ringi käima ja minu jalad muutusid meele-
liigutusest nii nõrgaks, et pidin istuma maha. Nii väga
ihkasin ma, kui kogusin alles professorile, et ka minul
endal oleks kord selline eksemplar. Ma võtsin pikad
teekonnad ette ja kannatasin palju vaeva; ma nägin
temast magades und ja nüüd äkki oli ta mul peos,
sõrmede vahel — minu omandus! Lauliku sõnadega
öeldes:

1) Jääb üsna rahulikuks.

„So halt' ich's endlich denn in meinen Händen,
Und nenn' es in gewissem Sinne mein.“¹⁾

Ta andis viimasele sõnale oma äkki langetatud häälega erilise toonituse ja tõmbas pikkamisi silmad minu näolt. Ta hakkas asjalikult ja vaikselt laadima oma pikavarrega piipu ja surudes põialt tota avausele, vaatas jällegi tähendusrikkalt mulle otsa.

„Jah, armas sõber. Tol päeval polnud mul enam midagi soovida; oma peavaenlase olin tublisti vihale ajanud; olin noor ja tugev; mul olid sõbrad; mul oli naise armastus; mul oli laps, kes täitis kogu mu südame — ja isegi see, millest olin näinud und, tuli mulle pihku!“

„Ta tõmbas tikust tuld, mis leegitses heledasti. Tema mõtlik, rahulik nagu tõmmahtas korraks.“

„Sõber, naine, laps,“ ütles ta pikkamisi, vahtides väikesse leeki — „puuh!“ Ta puhus tuletiku surnuks. Siis ta ohkas ja pöördus jällegi klaaskasti poole. Õrnad ja ilusad tiivad värisesid nõrgalt, nagu oleks Steini hingus üirikeseks andnud tagasi elu tema toredale unistuste esemele.

„Töö,“ algas ta äkki, näidates käega laialipillatud paberiribadele, ja jätkas siis oma harilikul rõõmsal toonil: „töö teeb suuri edusamme. Ma kirjeldasin seda haruldast eksemplari. . . Na! Ja mis head toote siis teie?“

„Tõtt öelda, Stein,“ rääkisin ma jõupingutusega, mis mind üllatas, „ma tuln siia, et teile ühte eksemplari kirjeldada. . .“

„Liblikas? küsis tema uskmatu ja naljaka agarusega.“

1) Nõnda siis hoian teda lõpuks oma käes ja nimetan teda teatud mõttes omaks.

„Ei midagi nii täiuslikku,“ vastasin mina, tundes äkki end arastatuna igasuguste kahtlustega. „Inimene!“

„Ah nii!“ pomises ta ja tema naeratavalt minu poole pööratud nägu muutus tõsiseks. Ja kui ta oli natuke aega mulle otsa vaadanud, ütles ta pikkamisi: „Noh, ka mina olen inimene.“

„Täpsalt seesugune ta oli; tema oskas olla nii suuremeelselt julgustav, et pani pelgliku inimese veel pihtimuse lävelgi kõhklema; kuid minu kõhklemine ei kestnud kaua.“

„Ta kuulas, mis mul öelda, jalad ristamisi. Vahetevahel tema pea kadus hoopis suitsupahvakusse, kust kostis ainult kaastundlik urin. Kui lõpetasin, võttis ta jala põlvelt, pani piibu kõrvale, kummardus tõsiselt minu poole, küünarnukid toolitagedel, sõrmeotsad koos.“

„Mõistan väga hästi. Tema on romantiline.“

„Stein oli teinud juhtumile minu asemel diagnoosi, ja alul ma otse imestasin, kui lihtne see oli; tööpoolest sarnaneski meie kõnelus väga arstlikule nõupidamisele — Stein oma õpetatud välimusega istus laua ääres toolil, mina murelikuna teisel tema ees, pisut kõrval — nii et oli üsna loomulik küsida:

„Mis peab tegema?“

„Tema tõstis pika esisõrme üles.“

„On olemas ainus vahend! Üksainus asi võib meid arstida, nii et meie poleks enam meie ise!“ Sõrm langes terava löögiga lauale. Juhtum, mis ta alguses osanud teha nii lihtsaks, muutus ehk veelgi lihtsamaks ja — täiesti lootusetuks. Järgnes väike vaheaeg. „Jah,“ laususin mina, „õigust öelda, küsimus pole selles, kuis terveks saada, vaid kuis elada.“

„Ta nokutas mõõnvalt pead, pisut nukralt, nagu näis. „Jah, jah! Nagu ütleb teie suur laulik: See

on küsimus. . .“ Ta jätkas kaastundlikult peaga no-
kutades: „Kuis olla! Ah! Kuis olla.“

„Ta tõusis üles, toetades sõrmeotsad lauale.

„Meie tahame nii mitmesugusel viisil olla,“ al-
gas ta jällegi. „See suurepärase liblikas leiab väikese
mustusehunniku ja istub vaikselt sinna otsa, kuid
inimene ei taha kunagi oma mustusehunnikul paigal
püsida. Tema tahab olla nii ja siis tahab ta olla tei-
siti. . .“ Ta tõstis oma käe üles ja langetas ta jäl-
legi. . . „Tema tahab olla püha ja tema tahab olla
ka saatan — ja iga kord ta suleb oma silmad ja leiab
enda olevat peene poisi — nii peene, nagu ta üldse
ei võigi olla. . . Unes. . .“

„Ta laskis klaaskaane alla langeda, automaatne
lukk klõpsatas teravalt, ja võttes kasti oma mõlema
käe vahele, kandis ta tema pühalikult määratud pai-
gale, siirdudes lambi heledast ringist nõrgema valguse
valda — lõpuks kujutusse hämarusse. Sel oli kum-
maline mõju — nagu oleksid need mõned sammud
kandnud ta välja siit käegakatsutavast ja segasest maa-
ilmast. Tema kõrge kaju, millelt rööviti nagu aine-
lisus, hõljus ebamääraste liigutustega kummardudes
üle nägematute asjade; tema hää, kostes kaugusest,
kus teda ennast võis seletada salapäraselt teotsemas
ebaaineliste muredega, polnud enam kuiv ja kaine,
vaid näis paisuvat mahukaks ja pühalikuks inahenda-
tuna eemaldumisest.

„Ja et alati ei saa oma silmi kinni hoida, siis
tulevad need tõsised hädad — südamepiin — maailma-
valu. Ütlen teile, mu sõber, pole hea, kui leiate, et
ei või oma unistusi teostada, sest et teie pole selleks
kas küllalt tugev või küllalt tark. Ja! . . . Ja ometi
olete kogu aja nii pagana peen poiss! *Wie? Was? Gott im Himmel!* Kuis võib see olla? Ha, ha, ha!“

„Liblikate haudade vahel kohmitsev vari naeris
mürisevalt.

„Jah! See hirmus asi on väga kentsakas. Ini-
mene, kes selleks sündinud, langeb unistusse, nagu
teine inimene langeb merre. Kui ta katsub välja õhku
ronida, nagu teevad vilumatud, siis upub ta — *nicht wahr?*
Ei! Mina ütlen teile: purustavaile loodusejõududele
tuleb alla heita ja oma käsi ning jalgu pingutades
tuleb sügavat, sügavat merd sundida end peal kandma.
Nõnda on lugu, kui küsite minult — kuis olla?“

„Tema hää paisus haruldaselt tugevaks, nagu
oleks talle seal kaugel hämaruses kõrva sosistatud eri-
list tarkust. „Mina ütlen teile: ka siin on ainult
üks tee.“

„Oma tuhvliite kiire süss-süssiga tuli ta nõrgas
valguses hämaralt nähtavale, kust ilmus äkki heledasse
lambiringi. Tema väljasirutatud käsi sihtis püstolina
minu rinnale; tema sügaval pealuus istuvad silmad näi-
sid mu läbi puurivat, kuid tema tuksatavad huuled ei
lausunud sõnagi ja karge ülevuse kindlus, mis paistis
videvikus, kadus tema näolt. Käsi, mis näitas mu rinna
pihta, langes alla ja pikkamisi lähenedes pani ta selle
pehmelt mu õlale. On olemas asju, ütles ta nukralt,
mida ei või ehk kunagi öelda, kuid tema olevat nii
palju elanud üksinda ja sellepärast ta unustavat mõni-
kord — unustavat. Valgus oli hävitanud kindluse, mis
oli teda vaimustanud eemal pimeduses. Ta istus ja,
surudes mõlemad küünarnukid lauale, hõõrus oma otsa-
esist. „Ja ometi on see tõsi — ometi on see tõsi.
Sukelduda hävitavasse loodusejõudu. . .“ Ta rääkis
vaiksel toonil, üks käsi ühel, teine teisel palgel, ilma
et oleks vaadanud mulle otsa. „Nõnda pidi see mi-
nema. Järgneda unistusele, ikka jälle järgneda unistu-
sele — ja nõnda edasi — *ewig—usque ad finem*. . .“¹⁾
Tema veendunud sosin näis minu silme ette tõstvat
tohtu ja ebamäärase avaruse, nagu oleks see mingi
pime silmaring hommikuhämaras kuski tasandikul —

1) Igavesti . . . kuni lõpuni.

või ehk oli see õõ saabumine? Puudus julgus seda otsustada; kuid see oli võluv ja petlik valgus, mis heitis oma tumeduse seletamatu luule üle hundiaukude ja — haudade. Tema elu oli alanud vaimustuses ja ohvritoomises kõrgetele ideedele; tema oli kaugele rännanud ja seda mitmesugustel teedel, imelikkudel jalgradadel ja ükskõik mis ta ka tegi, ikka talitas ta kõikumatult ning sellepärast ka ilma häbita ja kahetsuseta. Siiamaani oli tal õigus. See oli see tee, kahtlemata. Ometi seisab see suur tasandik, millel inimesed rändavad haudade ja hundiaukude keskel, sootuks õudsenä tameda valguse seletamatus luules, keskpaik varjutatud ja servad ümberringi heledamas helgis, nagu oleks ta piiratud kuristikuga täis leeke. Kui mina lõpuks vaikuse katkestasin, siis ainult selleks, et arvamust avaldada — ükski ei võivat romantilisem olla kui tema ise.

„Tema raputas pikkamisi pead ja vaatas mulle siis otsa kannatliku ja uuriva pilguga. See on häbi, ütles ta. Me istume ja jutleme nagu kaks poissi, selle asemel et pead kokku pista ja midagi praktilist leida — mingi praktilise vahendi — halbuse vastu — suure halbuse vastu — kordas ta heasüdamliku ja andeksandva naeratusena. Kuid kõigest hoolimata ei muutunud meie kõnelus sugugi praktilisemaks. Me hoidusime Jimi nime nimetamast, nagu oleksime tahtnud loobuda liha ja vere toomisest oma vestlusse või nagu ei olekski ta muud kui ainult ümbereksiv vaim, kannatav nimetu varjukuju. „Na!“ ütles Stein tõustes. „Täna öösel magate siin ja hommikul teeme midagi praktilist — praktilist. . .“ Ta süütas kaheharulise küünlajala ja näitas teed. Me läbisime tühjad, pimedad toad, saadetud Steini kantud küünalde valgusest. See libises mööda poonitud põrandaid, heljus siin-seal üle laua poleeritud pinna, kargles mingi mööbli katkendilisel kõverusel või välgatas püstloodis sisse ja välja kuski eemalseisvas peeglis, kuna aga

kahe mehe kujud ja kahe leegi helgid hetkeks nähti vaikseina hiilivat läbi kristallise tühjuse sügavikkude. Tema astus viisaka kummardusega aeglaselt samm maad ees, näos sügav rahu, nagu kuulaks ta midagi; linased, valkjate kiududega põimitud juuksed langesid hõreda nappusega tema vaevalt kõverdatud kaelale.

„Tema on romantiline — romantiline,“ kordas ta. „Ja see on väga halb — väga halb. . . Ka väga hea,“ ta lisandas. „Aga on ta siis seda?“ pärisin mina.

„Gewiss,“ vastas tema ja hoidis küünlajalga kõrgel, ilma et oleks minule otsa vaadanud. „Ilmselt! Mis on see, mis ajab teda sisemise valu kaudu iseennast tundma õppima? Mis on see, mis teeb ta teile ja minule — olevaks?“

„Sel silmapilgul oli raske uskuda Jimi olemasolu, mis sai alguse kuski maapastori majas, olles varjatud inimhulgaga nagu tolmupilvega ja vaigistatud elu ja surma vastupidiste nõuetega siin ainelises maailmas — kuid ometi tema hävinematu reaalsus andis end minule tunda veenva ja paratamatu jõuga! Ma nägin teda elavalt, nagu oleksime liikudes läbi kõrgete, vaiksete ruumide — keset viirastuvate valgushelkide läiget ja inimkujude äkilist ilmumist ühes värisevate leekidega mõõtmatus ja läbipaistvas sügavuses — lähenenud absoluutsele tõele, mis nagu ilugi, voogab petlikuna, tumedana, pooleldi sukelduvana salapärasuse vaikseis vetes. „Võib-olla, et ta on,“ mõõnsin mina kerge naeruga, mille ootamatult vali vastukõla sundis mind kohe oma häält vähendama; „kuid et teie olete, selles olen kindel.“ Pead rinnale lastes ja küünlajalga kõrgele tõstes, hakkas Stein jällegi edasi minema. „Noh, aga ka mina olen olemas,“ ütles ta siis.

„Tema käis minu ees. Minu silmad jälgisid tema liigutusi, kuid mis ma nägin, polnud mitte ärijuht, mitte ka oodatud külaline õhtustel vastuvõttudel, õpetatud seltside kirj vahetaja ega siia sattuvate looduseuurijate külalahke peremees; ma nägin ainult tema saatuse tõe-

likkust, mida ta oli osanud jälgida kõikumatul sammul ja mis oli alustunud viletsas ümbruses, kuid oli rikas suuremeelset vaimustusest, sõprusest, armastusest, sõjast — kõigist romantika ülevaist sugemeist. Minu toa ukse all vaatas ta mulle otsa. „Jah,“ ütlesin, nagu jätkaksin vaidlust, „ja muude asjade seas teie unistaste narrilt teatud liblikast; aga kui ühel ilusal hommikul see unistus astus teile teele ette, siis ei lasknud te seda hiilgavat juhust käest libiseda. Ega lasknud ju? Kuna aga tema. . .“ Stein tõstis oma käe. „Ja kas teie teate, kui palju juhuseid mina olen lasknud käest libiseda, kui palju unistusi olen kaotanud, mis sattusid minu teele?“ Ta raputas kahetsevalt pead. „Mulle näib, mõned neist oleksid olnud väga ilusad, kui oleksin nad teostanud. Teate teie, kui palju neid on? Võib olla, ma isegi ei tea seda.“ „Kas tema omad olid ilusad või mitte, kes võib öelda,“ laususin mina, „et tema tunneb ainult seda ühte, mida ta ei tabanud.“ „Igaüks tunneb ühte või kahte sellist,“ ütles Stein, „ja selles ongi see häda — suur häda. . .“

„Ta andis uksele kätt ja piilus üleöstetud käe alt minu tuppa. „Magage hästi. Ja homme peame tegema midagi praktilist — praktilist. . .“

„Kuigi tema oma tuba oli seal kaugemal minu omast, nägin teda tuldud teed tagasi pöörduvat: ta läks oma liblikate juurde.“

KAHEKÜMNEESIMENE PEATÜKK.

„MA ei usu, et ükski teist oleks kuulnud Patu- sanist,“ algas Marlow uuesti pärast vaikimist, mille kulutas hoolikaks sigarisüütamiseks. „See on ükskõik; kubisevalt täidetud öises taevas leidub nii palju ilma- kehi, millest inimkond pole kunagi midagi kuulnud, sest need seisavad väljaspool tema tegelikku elu ja neil pole kellegi kohta mingit maist tähendust, välja arva- tud ainult täheteadlastele, kellele makstakse selle eest,

et nad räägiksid teaduslikult nende koosseisust, rasku- sest ja teest — nende liikumise korratusist, nende val- guse kõrvalekaldumisest — omataoline teaduslik keele- peks. Samuti on lugu ka Patusaniga. Bataavia valit- suse siseringkonnis tehti temast vihjavalt juttu, eriti mis puutus tema korratusisse ja kõrvalekaldumisse, ja vähestele, väga vähestele oli ta nime järgi tuntud ka äriilmas. Ometi polnud keegi seal käinud ja ma arvan, et keegi ei tahtnudki isiklikult sinna minna, nagu ka täheteadlane, ma arvan, avaldaks valju protesti, kui teda tahetaks kütida kuhugi kaugele taevakehale, kus ta maiste sidemete katkedes seisaks abitult tundmatut taevast vaadeldes. Ometi pole ei taevakehadel ega ka täheteadlastel Patusaniga midagi tegemist. Jim oli see, kes läks sinna. Tahtsin teile ainult mõista anda, et kui Stein oleks ta mõnele viienda järgu tähele toime- tanud, ka siis poleks muutus võinud suurem olla kui nüüd. Tema jättis maha oma maised eksimused ja seni omandatud kuulsuse, sest seal olid tema kujutus- võimele hoopis uued tingimused töötamiseks. Sootuks uued, sootuks iseäralikud. Ja tema sai nendega ime- hästi hakkama.

„Stein oli mees, kes teadis Patusanist rohkem kui ükski teine. Isegi rohkem, arvan ma, kui oli teada valitsuse ringkonnis. Pole vähimatki kahtlust, tema oli seal käinud kas oma liblikajahi päevil või ka hiljemalt, kui ta püüdis oma parandamatul moel näputäie roman- tikaga maitsvamaks teha oma ärimeheliku kõõgi rasva- seid roogasid. Kogu saarestikus leidis vähe kohti, mida tema poleks näinud nende algupärasest hämariku- seisundis, ennekui valgus (isegi elektrivalgus) viidi sinna suurema kõlbluse — nojah — muidugi — ja ka suurema kasu otstarbel. See oli järgmisel hommikul pärast meie kõnelust Jimist, kui Stein nimetas seda paika, pärast seda kui olin korranud õndsas Brierly sõnu: „Laske ta poeb kakskümmend jalga maa alla ja jääb sinna.“ Ta vaatas mulle otsa huvitatud tähelepanuga, nagu

oleksin mina mõni haruldane putukas. „Seda ju õieti võibki teha,“ tähendas ta kohvi rüübrates. „Ta teatud mõttes maha matta,“ seletasin mina. „Seda teha ei meeldi muidugi, kuid arvestades tema olemust oleks see ehk kõige parem.“ „Jah, ta on ju noor,“ arutas Stein. „Kõige noorem inimolend elavate seas,“ kinnitasin mina. „Schön. On olemas Patusan,“ jätkas ta samal toonil. . . „Ja see naine on juba surnud,“ lisas ta arusaamatult juurde.

„Muidugi ei tunne mina seda lugu; kuid ma aiman, et Patusan juba ükskord varemalt oli olnud mingi patu, üleastumise või õnnetuse hauaks. Võimata on siin Steini ennast kahtlustada. Ainuke naine, kes oli Steinile elades midagi tähendanud, oli malai neiu, keda ta nimetas „oma printsessist abikaasaks“ või haruldase-mail meeleliigutusil „oma Emma emaks“. Kes oli see naine, keda ta nimetas ühenduses Patusaniga, seda ma ei tea, kuid tema vihjeist mõistsin ma, et see oli olnud haritud ja nägus hollandi-malai tüdruk traagilise või ainult kahetsusväärse saatusega, kelle eluloo piinarikkam osa oli kahtlemata tema abielu hollandi asu-mail kuski äriettevõttes ametnikuna teeninud malakka portugaalasega. Järeldasin Steini sõnust, et see inimene oli ebarahuldav enam kui ühes suhtes — üldiselt enam-vähem ebamäärane ja vastik. Ainuüksi tema naise pärast oli Stein ta nimetanud Stein & Co äriosakonna juhiks Patusani, kuid äriliselt polnud see korraldus õnnestunud, igatahes mitte ärile, ja kuna nüüd see naine oli surnud, siis tahtis Stein mõne teise agendiga seal õnne katsuda. Portugaallane, nimega Cornelius, pidas end ise väga teenerikkaks, kuid halvasti käideldud meheks, kel oleks oma võimete tõttu õigus paremale kohale. Jim pidi selle mehe asemele astuma. „Aga ma ei usu mitte, et tema lahkuks paigalt,“ tähendas Stein. „See ei puutu enam minusse. Ainult selle naise pärast mina. . . Aga ma arvan, tal on seal tütar jäänud järele ja kui see mees tahab sinna edasi jääda, siis võiks ta vana maja oma kätte jätta.“

„Patusan on ühe pärismaalise riigi kauge osa, mille peaaasundus kannab sedasama nime. Teatud paigal jõe ääres, penikoormat nelikümmend merest, kus hakkavad paistma esimesed majad, võib näha tõusmas üle metsade tasapinna kahe lähestikku seisva mäe järsud tipud, mis lahutatud ainult kitsa praoga, otsekui mingi raske hoobi sünnitatud lõhega. Tõelikult pole nendevaheline org muud midagi kui kitsas kuristik; asundusest vaadatuna paistab kätte korrapäratu koonuse taoline, kaheks lõhestatud mägi, mille mõlemad pooled teineteisest pisut eemale kaldunud. Kolmandal päeval pärast täissaamist tõusis kuu, kui vaadata vabalt platsilt, mis Jimi maja ees (tal oli väga ilus pärismaalises stiilis maja, kui teda külastasin), otse mägede tagant, heites oma hajuva valgusega need mürakad alguses teravalt mustaks varjureljeefiks, ja varsti peale seda ilmu-des peaaegu täiusliku kettana punaselt hõõgudes kuristikku servade vahele, et sealt ujuda minema üle mäetippude, nagu vaikselt võidurõõmus põgenedes haigutavast hauast. „Imeline efekt,“ ütles Jim minu kõrval. „Maksab vaadata. Eks?“

„Ja see küsimus esitati isikliku uhkuse varjundiga, mis pani mind naeratama — nagu oleks tema käsi kaasa aidanud ka selle haruldase vaatamängu korraldamisel. Tema oli Patusanis nii paljugi asju korraldanud! Asju, mis oleksid võinud paista samuti väljaspool tema võimupiire, nagu on seda kuu ja tähtede liikuminegi.“

„See oli arusaamata. See oli selle ülesande eriline omadus, kuhu Stein ja mina olime ta teadmatult tõuganud, omades ei mingit muud eesmärki, kui et aga teda koristada teelt; koristada tema enda teelt — nõnda peab seda mõistma. See oli meie peaesmärk, kuigi tunnustan, et ehk ka mingi teine põhjus, mis oli mind pisut mõjutanud. Mul oli mõte mõneks ajaks koju minna ja võib-olla ma tahtsin — enam kui ise seda taipasin — enne ta koha peale toimetada — enne kohale toimetada, mõistate — kui lahkusin. Mina mõt-

lesin koju minna ja tema oli just sealt tulnud oma viletsate hädade ja varjutaoliste nõuetega, nagu oleks ta inimene, kes hingeldab udus kandami all. Ma ei või öelda, et oleksin teda kunagi selgesti näinud — isegi mitte noil päevil, kus kohtasin teda viimist korda; kuid mulle näis, et mida vähem ma teda mõistsin, seda enam kõitis mind miski tema külge selle kahtluse nimel, mis on meie teadmiste lahutamatu osa. Ka iseendast ei teadnud ma palju rohkem. Ja pealegi, kordan teile, ma mõtlesin koju minna — sinna koju, mis küllalt kaugel, et kõik tema kolded võisid paista ainukese koldena, mille juures istumiseks on õigus ka kõige madalamal meist. Tuhandete kaupa, olgu kuulsad või tundmatud, rändame üle maapinna ja muretseme endale nime, raha või ainult koorukese leiba, kuid mulle näib, et kojumine tähendab meile kõigile aruandmist. Meie tuleme tagasi oma ülemuse, sugulaste või sõprade juurde — nende juurde, kelle sõna me kuulame ja keda armastame; kuid isegi neil, kel pole kumbagi, need kõige vabamad, üksildasemad, ebavastutuslikumad ja sidumatumad — isegi neil, kelle tarvis kodul pole ainustki kallist nägu, lähedast häält — isegi neil tuleb kohata seda vaimu, mis asub maal, tema taeva all, tema õhus, tema orgudes, kõrgustikkudel, põldudel, vetes ja puis — mingi tumm sõber, kohtunik ja vaimustaja. Õelge mis tahate, aga et osa saada kõige selle rõõmust, hingata tema rahu, näha tema tõde, selleks peab tagasi tulema puhta südametunnistusega. See kõik võib teile paista sentimentaalsusena; ja tõepoolest tahavad või suudavadki vähesed meist teadlikult vaadata tuttavate meeleliigutuste pinna alla. Seal on tüdrukud, keda armastame, mehed, kelle poole vaatame üles, õrnus, sõprus, juhused, lõbud! Kuid maksab tõsiasi, et peate oma tasu puudutama puhtate kätega, — ehk muidu muutub ta teie peos surnud leheks, okkaks. Ma arvan, et üksildased, kel puudub kolle või armastus, mida võiksid nimetada omaks, just need, kes pöörduvad tagasi

mitte mõnda asukohta, vaid maale endale, et kohata tema kehatut, igavest, muutumatut vaimu — jah, just need mõistavad kõige paremini tema karmust, tema päästvat võimu, heldust, mis peitub tema põlises õiguses meie truuduse ja sõnakuulmise peale. Jah! Vähesed meist mõistavad, kuid ometi tunneme seda kõik ja ma ütlen — kõik ilma erandita, sest need, kes seda ei tunne, ei tule arvesse. Igal rohukõrrel maa peal on oma paik, kust ta võtab oma elujõu, oma tugevuse; samuti on ka inimene juurtega selles maas, kust ta võtab oma usu ühes eluga. Ma ei tea, mil määral Jim seda mõistis, kuid ma tean, et ta tundis, tundis segaselt, kuid vägevalt mingi sellise tõe või illusiooni vajadust, — mul on ükskõik, kuis te seda nimetate, sest selles on nii vähe vahet ja see vahe loeb nii vähe. Tähtis on see, et ta oma tundmuse tõttu seda tähtsust taipas. Tema ei läinud nüüd enam kunagi koju. Ei, tema küll mitte. Ei kunagi. Oleks ta olnud võimeline maalilikkude tundmuste avaldamiseks, siis oleks see mõte pannud ta värisema ning ka teie väriseksite kaasa. Kuid tema polnud seda laadi, kuigi oli omal viisil küllalt ilmekas. Kojumine mõte oleks muutnud ta kangeks ja liikumatuks, oleks ajanud pea longu, mokad mossi, avameelsed sinised silmad tumedalt kilama kulmude all, nagu seisaks ta millegi talumatu, millegi kuulmatu ees. Tema kõvas pealuus, mida tihe, kräsus juus kattis mütsina, peitus tõelist kujutlusvõimet. Minul see kujutlusvõime puudub (muidu oleksin praegu Jimist kindlalt arvamuses) ja ma ei mõtlegi kinnitada, nagu oleksin kujutlenud maavaimu tõusvana üle Doveri valgete kaljurüngaste, et minult, kes pöördusin koju nii-öelda tervete kontidega, küsida, mis ma olen teinud oma noorema vennaga. Seda eksitust ei võinud ma teha. Tean väga hästi, tema oli üks neist, kelle kohta ei tule järelepärimist; olin näinud paremaid mehi välja minevat, kaduvat, lõplikult hääbuvat, ilma et nad oleksid tekitanud põrmugi uudis-

himu või leina. Nagu suurte ettevõtete juhtide vaim kunagi, samuti on ka maa vaim üksikute inimeste suhtes üksikõikne. Häda kõrvalekaldujale! Meie oleme olemas ainult senikaua, kui hoidume kokku. Tema oli kaldunud teelt kõrvale; ta ei olnud hoidunud teiste ligi; kuid tema oli sellest teadlik sellise intensiivsusega, et muutus liigutavaks, nagu ka inimese intensiivsem elu teeb tema surma liigutavamaks, kui on seda puu oma. Mina olin juhuslikult käepärast ja mind see liigutas. Muud midagi. Mind huvitas, millist teed mööda ta lahkub vaateväljalt. Mind oleks riivanud, kui ta oleks, näiteks, hakanud jooma. Maakera on ju nii väike ja mina kartsin, et millalgi tabab mind ehk mõni vesisilmne, pondunud näoga räpane hulgas, kel puuduvad tallad purjeriided kingade all ja kes närutab küünarnukkidelt, paludes vana tutvuse tõttu viit dollarit laenuks. Te ju tunnete nende hernehirmutiste jubedalt lõbusat käitumist, kes tulevad viisakast minevikust, teie teate nende kähisevat hooletut häält, pooleldi kõrvale pöördunud häbematu pilku — neid kohtumisi, mis on inimesele, kes usub inimkonna solidaarsusse, raskemad kui vaimulikul viibida pattukahetsematu surija sängi ees. Tõtt öelda, see oli ainus hädaoht, mida võisin ette näha temale kui ka endale; kuid ma ei usaldanud ka oma kasinat kujutlusvõimet. Ma võisin ju ka jõuda millelegi halvemale, mida ma ei suutnud praegu ette näha. Ma ei võinud ometi unustada, kui fantastiline ta oli, ja sellised kalduvad igasse külge kaugemale, nagu oleks nende kõikuval pinnal kinnitatud eluankruv pikem ahel. Seda nad teevad. Ka hakkavad nad jooma. Võimalik, et ma teda sellise kartusega alandasin. Kuis võisin ma teada? Isegi Stein ei teadnud temast rohkem öelda, kui et ta oli romantiline. Ma teadsin ainult, et tema on üks meist. Ja milline õigus oli tal olla romantiline? Ma räägin oma loomusunnilisist tundmusist ja arutusist sellepärast nii palju, et mul on jäänud veel vähe rääkida temast. Tema oli minule olemas ja selle tõttu on ta olemas ka teile.

Mina tõin ta oma käe kõrval välja; mina paradeerisin temaga teie ees. Olid minu labased kartused ebaõiglased? Seda ei tahaks ma öelda — isegi praegu mitte. Teie teate ehk paremini, sest öeldakse ju, et pealvaatajad näevad mängu õigemini. Igatahes olid mu kartused ülearused. Ta ei lahkunud vaateväljalt, koguni mitte; otse selle vastu ta tõusis imeliselt kõrgele, sirgena kui pulk ja suurepärases vormis, mis näitas, et ta võib seista ja ka tormata. Ma oleksin pidanud rõõmutsema, sest see oli võit, millest ka mina olin osa võtnud, kuid ma pole nii rahul, nagu seda oleks võidud oodata. Küsin iseendalt, kas see hüpe viis ta tõesti välja sellest udust, milles ta paistis silma ebamääraselt ja huvitavana, kuigi mitte väga suurena — järeljooksikuna, kel kustutamatu iha oma tagasihoidliku koha järele rivis. Ja pealegi pole veel viimne sõna öeldud — vististi ei öelda seda kunagi. Kas ei ole meie elud liig lühikesed selleks väljendiseks, mida ihkame kõigil oma kogelemisil ainukese ja püsiva eesmärgina? Olen loobunud nende viimiste sõnade otsimisest, mille kõla paneks kõikuma taeva ja maa, kui neid oleks võimalik väljendada. Kunagi ei jätku aega viimse sõna ütlemiseks — meie armastuse, iha, usu, kahetsuse, alistumise ja mässu viimse sõna ütlemiseks. Taevast ja maad ei pea kõigutatama. Ma arvan, et vähemalt mitte meie poolt, kes me teame ühest kui ka teisest nii palju tõdesid. Jimist on mu viimased sõnad lühidad. Kinnitan, tema saavutas suuruse; kuid asi muutub rääkides, õigem kuulates pisitillukeseks. Õigust öelda — ma ei ebausalda oma sõnu, vaid teie meeli. Ma võiksin olla kõnekas, kui ma ei kardaks, et oma kehasid toites olete lasknud kurduda oma kujutlusvõime. Ma ei taha pealetükkivaks saada; mitte omada illusioone, on viisakas — ja ka kindel — kasulik — ning nürimeelne. Kuid ka teie olete omal ajal pidanud tundma elusügavusi, seda maagilist leeki, mis tõuseb tühiseist tõukeist hämmastavana nagu vilksatav säde külmast kivist lööduna — ning, oh häda, sama üürikeseks!